

VÁCLAV HAVEL – ČOVJEK KOJI NE PRIPADA SAMO JEDNOME NARODU I JEDNOME VREMENU

U posljednjoj nedjelji Došašća, 18. prosinca 2011., u svom domu u Hrádečku kraj Trutnova umro je Václav Havel, pisac i državnik, miljenik svoga naroda i cijeloga istinoljubivoga svijeta. Njemu u spomen te su večeri zvonila zvona svih crkava i kapela u Češkoj. Narod koji i o dramatičnim trenutcima u svojoj povijesti radije govori s blagim humorom nego s patetikom, oprostio se sa svojom nacionalnom ikonom s emocijama koje nije moglo zasjeniti ni dostojanstvo posljednjega ispraćaja. Jer Havel nije bio ni *običan* pisac ni *običan* državnik; on je nadasve bio simbol težnje svoga naroda za slobodom, istinom i pravednošću, veliki humanist našega vremena i jedan od posljednjih autoriteta u svjetskoj politici, kojemu karizma vođe nije pomutila vedrinu duha i pogled na *obične* svakodnevne stvari. Netko je u šali rekao da Havel nije bio ni najveći pisac ni najveći državnik, ali je bio najveći pisac među državnicima i najveći državnik među piscima.

Havel je rođen 5. listopada 1936. u Pragu, u obitelji poznatih praških intelektualaca i poduzetnika, koja je u komunističkoj Čehoslovačkoj pretrpjela velike nepravde i gubitke. Zbog svoje političke nepoćudnosti već je 1950. godine izbačen iz škole pa se 1951. zaposlio kao kemijski laborant i upisao u večernju gimnaziju, koju je završio 1954. Godine 1955. počeo je studirati ekonomiju, ali je nije završio. Po odsluženju vojnoga roka (1957.–1959.) zaposlio se u praškom kazalištu ABC kao scenski tehničar. Od 1960. do 1968. radio je u kazalištu Na zábradlí (Na ogradi) – najprije kao scenski tehničar, a zatim kao asistent režije. Tu su mu izvedene i prve drame. U međuvremenu je (1962.–1966.) završio studij dramaturgije na DAMU. Sve do 1989. imao je status slobodnjaka (samo je 1974. radio kao radnik u trutnovskoj pivovari!); 1965. postao je član uredništva književnoga časopisa *Tvář* (Lice) i predsjednik Aktiva mladih čehoslovačkih pisaca, a 1968. je postao predsjednik Kruga nezavisnih pisaca. Godine 1969. optužen je za podrivanje države, a 1970. mu je zabranjeno objavljivanje. Amaterska izvedba njegove *Prosjacke opere* koncem 1975. u Hornim Počernicama bila je povod općem progonu autora i svih sudionika predstave zajedno s gledateljima. Iste godine Havel osniva samizdat Edice Expedice, a 1977. postaje suosnivač i jedan od trojice glasnogovornika glasovite Povelje 77. Tada je zbog narušavanja ugleda države u inozemstvu uvjetno osuđen na četrnaest mjeseci zatvora. Međutim, on već 1978. postaje suosnivač Odbora za zaštitu nepravredno progonjenih (VONS) i iste godine, opet zbog podrivanja republike, biva bezuvjetno osuđen na četiri i po godine. Iz zatvora je zbog zdravstvenih tegoba pušten 1983. Tada se kao unutrašnji disident posvetio samizdatu; od 1986. do 1989. bio je član uredništva samizdatova časopisa *O divadle* (O kazalištu), a 1987. jedan od inicijatora i suurednik samizdatovih *Lidovih novina* (Narodnih novina). Godine 1988. postao je član češkoga Helsinškoga odbora i prvi se put nakon 19 godina javno oglasio na folk festivalu u Lipnici nad Sázavom. Početkom 1989. ponovno je osuđen na devet mjeseci zatvora, a krajem iste godine već je inicirao peticiju Nekoliko rečenica, a zatim i proglas Građanskoga foruma

s kojim je započela Baršunasta revolucija. Kao karizmatični vođa općenarodnoga pokreta izabran je u prosincu 1989. za posljednjega predsjednika Čehoslovačke, a u veljači 1993. za prvoga predsjednika samostalne Češke republike. Politiku je službeno napustio 2003. i posvetio se dramskom stvaralaštvu i književnosti.

U književnosti se prvi put javio 1956. kritikom u časopisu *Květen* (Svibanj). Objavljivao je u domaćim i inozemnim disidentskim časopisima kao što su *Divadlo*, *Kultura*, *Host do domu*, *Tvář*, *Revolver Revue*, *Obsah*, *Listy* (Rim), *Svědectví* (Pariz), *Obrys* (München), *Rozmluvy* (London), *Proměny* (New York), *Západ* (Ottawa)... Njegov književni opus teško je opisati ukratko; TORST mu je 1999. tiskao sabrana djela (*Spisy*) u 8 svezaka: 1. Pjesme/Antikodovi, 2. Drame, 3. i 4. Eseji i drugi tekstovi (od 1953. do 1989.), 5. Pisma Olgi, 6. Govori iz 1990.–1992., 7. i 8. Govori i drugi tekstovi iz 1993.–99. i 1999.–2006. Iako su mu drame obuhvaćene samo jednim sveskom, Havel je upravo dramama stekao svjetsku popularnost.

Nakon groteske *Vrtna svečanost* (*Zahradní slavnost*, 1963.) koja mu je donijela velik uspjeh, zaredale su drame *Službena obavijest* (*Vyrozumění*, 1965.), *Otežana mogućnost koncentracije* (*Ztížena možnost soustředění*, 1968.), *Urotnici* (*Spiklenci*, 1974.), *Prosjačka opera* (*Žebrácká opera*, 1975.), *Audijencija* (*Audience*, 1976.), *Otvorenje izložbe* (*Vernisáž*, 1976.), *Protest* (1979.), *Planinski hotel* (*Horský hotel*, 1981.), *Pogreška* (*Chyba*, 1983.), *Largo desolato* (1989.), *Asanacija* (*Asanace*, 1989.), *Kušnja* (*Pokušení*, 1990.) i druge. U središtu Havelovih drama je problem čovjekova identiteta u zamršenom odnosu između nemoćnoga pojedinca i otuđenoga sustava, osobe i režima koji briše svaki osobni doživljaj zbilje. Tome apsurdnom odnosu Havel daje fini, tipično češki crnohumorni ton po kojemu je njegov *rukopis* prepoznatljiv i vrijedan povijesnoga pamćenja.

Nažalost, prijevodi njegovih djela na hrvatski nisu brojni. Uz prve izvedene drame (1966.) *Izveštaj* i *Drugarsko veče* (u prijevodu B. Mrkšića), prevedene su mu i drame *Iskušavanje* (K. Ivanković), *Audijencija* i *Izložba* (I. Kušan), *Očajno smiješno* (D. Ruljančić), *Odlazjenje* (R. Kuchar – u *Antologiji novije češke drame*) i *Leptir na anteni* (M. Peradin), memoarski razgovor s K. Hvižd'alom *Saslušanje na daljinu* (P. Jirsak), zbirka govora *Sve je moguće* (M. Hribar) i niz drugih tekstova. Hrvatski ga gledatelji najbolje pamte po izvedbama jednočinki *Audijencija* i *Izložba* u režiji B. Viočića, koje su 1980. proglašene predstavama godine. Tada je Havel bio u zatvoru i pisao svoja glasovita pisma Olgi.

Neprevedena *Pisma Olgi* možda najviše govore o Havelovu golgotskom usponu do ispunjenja osobne životne misije. U jednome od njih piše: "Da, čovjek je uistinu – poput Krista na križu – pribijen na sjecište paradoksa: razapet između horizontale svijeta i vertikalne bitke, rastrgan između beznadnosti življenja s jedne strane i nedohvatljivosti apsoluta s druge, balansira između patnje zbog nepoznavanja svoje misije i radosti njezina ispunjenja, između ništavnosti i punine smisla. I poput Krista pobjeđuje upravo zahvaljujući ponajprije svojim porazima: promatranjem apsurdna opet pronalazi smisao, samozatajnošću iznova pokazuje svoju odgovornost, porazom višekratnoga zaslužnjenja pobjeđuje u najmanju ruku sam sebe (kao objekt životnih iskušenja), a smrću – svojim posljednjim i najvećim porazom – definitivno pobjeđuje svoju raspolućenost... (...) Sve ovo vrijedi i za ova moja razmišljanja. I ona su poraz, jer u njima nisam ni otkrio ni izrekao ništa što već odavno nije otkriveno

i sto puta bolje izrečeno – a unatoč tome su pobjeda; ako ništa drugo, kroz njih sam postigao (svladavši tolike banalne vanjske i duboke unutrašnje prepreke, kakve nikomu ni u kakvom pisanju ne želim) bar to da mi je sada bitno bolje nego kad sam s njima započinjao. To je čudno, ali možda sam sada čak i sretniji nego ikad u posljednje vrijeme" (4. IX. 1982., 144. pismo Olgi).

S obzirom na Havelovu pjesničku dušu, to i nije tako čudno. U jednoj svojoj mladenačkoj pjesmi iz zbirke Drhtaji (*Záchvěvy*, 1954.) on se predstavlja upravo kao pjesnik:

Želite znati tko sam? Ja sam Whitman,
Majakovski i Pablo Neruda,
Baudelaire, Rimbaud, Petrarca i Edgar Allan Poe,
ja sam Mácha i Erben, Jan Neruda, Vrchlický
i Březina,
ja sam svi oni. Prigovarate da sam neskroman,
ali ja kažem –
kad ne bih bio svi oni ili kad to
o sebi ne bih mislio,
kad ne bih mislio da u meni gori isti
čudesni oganj koji je planuo i u njima,
uopće ne bih smio ni posegnuti za perom!

U Havelu je do kraja života gorio taj *čudesni oganj* koji gori u svim velikim pjesnicima i čini ih dovoljno snažnima da mogu pregorjeti sebe i izgorjeti za druge. Pišući drame u kojima su se prepoznavali njegovi sunarodnjaci i u kojima je svijet prepoznavao njih, taj je velikan duha bez gorčine ispisivao i svoju osobnu dramu, dramu čovjeka koji ne pripada samo jednome narodu i jednome vremenu. I dovršio je pobjednički.

Dubravka Dorotić Sesar